

Оригинални научни рад
УДК: 811.163.41'282.2
811.163.41'373.21
DOI: 10.5937/zrffp56-63577

О ЈЕДНОМ ТИПУ РЕЛАЦИОНИХ МИКРОТОПОНИМА У МИКРОТОПОНИМИЈИ ЗАПЛАЊА

Сандра Г. САВИЋ¹
Институт за српски језик САНУ
Београд (Србија)

¹ sandrasavic0302@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6640-3924>

Примљен: 18. 12. 2025.

Прихваћен: 23. 6. 2026.

О ЈЕДНОМ ТИПУ РЕЛАЦИОНИХ МИКРОТОПОНИМА У МИКРОТОПЕНИМИЈИ ЗАПЛАЊА²

Кључне речи:
Заплање;
топонимија;
релациони
микротопоними;
предлошко-
падежне
конструкције;
сложенице.

Сажетак. Предмет овог рада чини један тип релационих микротопонима у микротопонимском систему Заплања, регије која се налази у југоисточном делу Србије. Издвојени су они називи у чијој се структури препознаје поредак *йредлої + именица*, као и сложенице од предлога и именице. Циљ рада је да се на материјалу који је прикупљан укаже на богатство и значај релационих топонима, као и на начин на који они богате ономастикон једне географске области. Предлози који улазе у састав забележених номинационих јединица са истраживаног терена су: *код, крај, на, над, низ, од, йод, йреко, сред, у, уз*. Сваки од предлога везује се за именицу у општем падежу и чини синтагму месног значења која може имати генитивну, акузативну, инструменталну или локативну функцију. Поменути предлози везују се за именицу оријентир, и на тај начин граде нови микротопоним. Осим предлошко-падежних синтагми, у грађи којом располажемо похрањене су и сложенице од предлога и именице.

² Овај рад финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-33/2026-03/ 200174 године, који је склопљен с Институтом за српски језик САНУ.

Увод

Географска регија Запаље налази се у југоисточној Србији између Суве планине, Бабичке горе и Селичевице. Својим највећим делом територије подудара се са подручјем општине Гаџин Хан (Симоновић, 1982, стр. 13). Дели се на две природне целине – Горње Запаље и Доње Запаље. Обухвата 34 села. Гаџин Хан, као највеће од њих, седиште је истоимене општине. Смештен је у Запаљској котлини с обе стране Кутинске реке. Својом конфигурацијом терена, овај претежно брдско-планински крај, са малим равничарским делом, погодно је тле за истраживање топонимије, као једне од грана ономастике у којој је сублимиран пре свега лингвистички, а затим и културолошки и етнографски поглед на поменуту географско-административну регију наше земље.

Микротопонимија Запаља једним делом сакупљана је на терену у периоду од 2020. до 2023. године.³ Микротопонимске јединице забележене су онако како су их сами мештани изговарали на свом дијалекту. Том приликом информатори су указивали и на остале особине објеката, попут састава тла, топографског односа према другим објектима, народних предања која се тичу настанка назива локалитета и др. Бележи се укупно преко 2.000 једночланих и вишечланих топонимских јединица којима су обухваћени називи ситних локалитета на територији истраживане регије.

У структури топономастичког фонда једне регије значајно место заузимају и релациони микротопоними. Код оваквих локалитета као мотив именовања послужио је положај који заузимају у одређеном простору у односу на друге, већ постојеће локалитете (Петровић-Савић, 2019, стр. 699). Формално гледано, у питању су двочлане синтагме, у чијој је структури један члан приликом именовања локалитета испуштен, сматра Радмила Жуђић (2014, стр. 184). Такав члан назива се нулти идентификациони члан.

³ Грађа је прикупљена за потребе израде докторске дисертације *Микротопонимија Запаља – семантичко-творбени аспекти*, одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Нишу 10. јуна 2025. године.

Он служи да се њиме региструје објекат којим се именује денотат, стога је он значењски празан топоелемент с обзиром на то да „није у функцији диференцијације међу називима локалитета већ у функцији регистровања денотата” (Жугић, 2006б, стр. 142–143).

Основни циљ овог рада јесте да се на материјалу који је забележен на територији Запања укаже на значај којим релациони микротопоними богате ономастикон једне географске регије. Разноврсност настанка ономастичких назива указује на вишевековну потребу да човек, именујући локалитете који га окружују, олакша себи оријентацију у простору у којем обитава и обавља свакодневне послове.

Анализа ірађе

У топономастичком систему истраживаног подручја забележен је знатан број релационих микротопонима, тачније двочланих номинационих синтагми. Поменути називи потичу од другог, већ постојећег микротопонима, и указују на однос новонасталог имена према оријентир у његовој непосредној близини. Релациони топоними, између осталог, представљају предлошко-падежне синтагме, чиме се указује на положај који заузима један објекат у односу на други, њему близак или суседан.

Бројност ових назива условљена је честим уситњавањем поседа, што резултира новим микротопонимским јединицама којима се именује однос једног локалитета према другим локалитетима у његовој близини. Према речима Радмиле Жугић, такав однос првобитно се реализује предлошко-падежним синтагамама, као и вишечланим номинационим јединицама које у својој структури садрже опозитне придеве *іорњи/доњи* (Жугић, 2014, стр. 67).

Релациони микротопоними просторног односа, забележени на територији Запања, исказани су на два начина: а) предлошко-падежним конструкцијама поретка *іредлоі + именица*; б) сложеницама од предлога и именице, којих је на испитиваном терену много мање.⁴ Оно што је заједничко за све релационе топониме јесте постојање именице оријентира, која је, гледано из семантичког угла, најчешће назив за рељеф, фитоним или хидроним (Петровић-Савић, 2019, стр. 703). Овакав став приликом именовања објеката потпуно је оправдан, с обзиром на то да „основни мотив

⁴ Релациони микротопоними просторног односа могу бити исказани и од опозитних придева и апелатива. Овакви називи настали су на основу визуелног утиска именоватеља, а мотивисани су и положајем који заузимају. Положај објекта у простору који се именује исказује се придевским одредбама које се у линеарном поретку јављају као први члан синтагми од придева и апелатива (Жугић, 2014, стр. 75). Положај именованог предела изражен је придевским одредбама *іорњи, доњи/долњи, крадњи и средњи* (Савић, 2024, стр. 105), али поменути микротопоними сада неће бити предмет наше анализе.

за именовање другог објекта јесте извесна посебност, истакнутост објекта који служи као оријентир”, а такви су управо апелативи који најчешће учествују у стварању нових назива, истичући, притом, и конфигурацију самог подручја (Петровић-Савић, 2019, стр. 704).

Предлошко-падежне конструкције

У топонимији многих крајева, па и у микротопонимијском систему запаљске регије, значајно место заузимају двочлане синтагме, а међу њима посебно се истичу топоними у виду предлошко-падежних конструкција у чијем саставу се налазе предлог и, најчешће, географски термин (осим географског термина, срећу се и фитоними, антропоними, хидрографски термини и др.).

Корпус који се анализира региструје предлоге *код, крај, на, над, низ, од, њод, њреко, у, уз*, помоћу којих су, уз именицу у општем падежу, именовани објекти. Поменути предлози основно значење простора преносе у семантику новонасталог назива, у чијој номинационој структури се и налазе. Такви географски називи своју мотивацију заснивају на просторном односу према већ постојећим топонимима или апелативима (Петровић-Савић, 2019, стр. 700).

Сматра се да су овакви микротопоними самостална имена, као и то да може доћи до укључивања већ постојећег топонима у предлошко-падежну структуру, што је видљиво у начину писања оба елемента великим почетним словом (Трајковић, 2011, стр. 371). За релационе микротопониме заједничко је постојање именице оријентира, а то је најчешће апелативна именица којом се означава рељеф, фитоним или хидроним (Петровић-Савић, 2019, стр. 703), која са предлогом формира предлошко-падежну синтагму. Предлози који улазе у састав поменутих номинационих јединица са истраживаног терена су: *код, крај, на, над, низ, од, њод, њреко, сред, у, уз*. Сваки од ових предлога везује се за именицу у општем падежу чинећи синтагму месног значења, која може имати генитивну, акузативну, инструменталну или локативну функцију. Именички део предлошко-падежне синтагме је у општем падежу, што потврђује чињеницу да је у говору овог подручја, самим тим и у топонимији, присутан аналитизам у деклинационом систему.

Предлог *код*: Предлогом *код* исказује се месни однос оријентационог типа (Жугић, 2010, стр. 85).⁵ Овим предлогом указује се на просторни однос, односно на место где се локалитет налази, као и на његову близину у односу на апелатив или топоним у падежној конструкцији (Стевановић, 1991, стр. 303).

⁵ У говору се може чути и предлог *куде*. „Предлошко-падежна конструкција *КУДЕ* + ОП употребљава се за исказивање месног односа оријентационог типа” (Жугић, 2006а, стр. 268). Јордана Марковић (2000, стр. 35) закључује да у говору Запаља прилог *иде* није уобичајен, већ да је уместо ове лексеме у употреби *куде*.

У ексцерпираној грађи са поменутиим предлогом забележени су називи: *Код базѐн* ДДу,⁶ *Код дензи́нску* (пѹмпу) ГХ, *Код дѹке* Со, *Код водени́цу* Кр, *Код ѿја́йиу* О, *Код Рѣ́брину* ГВ, *Код Сѿо́меник* В, ГХ.

Предлог *крај*: Предлогом *крај* дефинише се локалитет који се налази у непосредној близини онога што је именовано главном речју синтагме (Стевановић, 1991, стр. 316). Према речима Марине Јуришић (2014, стр. 411), овим предлогом остварује се смештање неусмерене радње у близини оријентира, односно одређује се непосредна близина оријентира и локализатора. У нашем корпусу забележен је само један топоним са предлогом *крај* који остварује наведену функцију: *Крај рѹд* Ш.

Предлог *на*: Како истиче Софија Милорадовић (2003, стр. 261), конструкције с овим предлогом „користе се да ближе одреде место радње”. У микротопонимском систему одређене области предлогом *на* конкретизује се просторни однос објекта и топономастичког апелатива који је његов оријентир (Жугић, 2006б, стр. 138; 2014, стр. 69).⁷

Према речима Недељка Богдановића (2002, стр. 286), именице оријентире у већини случајева чине већ постојећи топоними, претежно посесивног типа (то су називи изведени од личног имена преко присвојног придева), као и географски апелативи, фитоними или локалитети који се својим изразитим особинама истичу у простору, што микротопоними забележени у Заплању и потврђују.

Таквих назива на истраживаном терену има пет: *На Ба́ру* ГВ, *На Дѣл* ГДу, *На кр́си* ГХ, *На ѿло́чу* ГХ, *На Ти́ша Касѿи́но ѿ́мно* ГХ.

Осим поменутих микротопонима, у којима се други члан поретка јавља у виду апелатива или већ постојећег топонима, у нашем материјалу потврђени су називи просторне оријентације код којих је други члан синтагме адјектив личног имена. Према речима Радмиле Жугић (2014, стр. 70–71), у називима овог типа примећује се формално одсуство идентификационог

⁶ У раду су коришћене скраћенице заплањских села која припадају општини Гаџин Хан: Велики Вртоп ВВ, Велики Крчимир ВК, Виландрица В, Гаре Га, Гаџин Хан ГХ, Горњи Барбеш ГБ, Горње Власе ГВ, Горње Драговље ГДр, Горњи Душник ГДу, Гркиња Гр, Доњи Барбеш ДБ, Доње Драговље ДДр, Доњи Душник ДДу, Дуга Пољана ДП, Дукат Ду, Јагличе Ја, Калетинац Ка, Копривница Ко, Краставче Кр, Личје Ли, Мали Вртоп МВ, Мали Крчимир МК, Марина Кутина МКу, Миљковац М, Ново Село НС, Овсињинац О, Равна Дубрава РД, Семче Се, Сопотница Со, Тасковићи Та, Топоница Т, Ђелије Ђе, Чагровац Ча, Шебет Ш.

⁷ Марина Јуришић истиче да се аналитичком конструкцијом са предлогом *на* најчешће граматикализује просторни однос где објекат локализације заузима површину локализатора. Прецизније, наводи пет могућности ареалокализације са предлогом *на*: а) објекат локализације заузима горњу површину нечега; б) објекат локализације може заузимати неко више постављено место; в) отворени простор поред неке водене површине; г) одређени географски појам који се обично налази на некој висини; д) предлог *на* некад стоји уз имена појмова који су у некој вези с претходно наведеним (Јуришић, 2014, стр. 404).

члана, али се он у свести именоватеља подразумева, и то је углавном именица *поље* или *имање*.

Нешто је више микротопонима забележених на испитиваном ареалу код којих се предлог *на* среће уз адјективе антропонима: *На Бадино* Гр,⁸ *На Васино* Гр, *На Војино* ВК, *На Димишково* Гр, *На Дудућково* О, *На Здравкино* ВК, *На Живково* Гр, *На Кулашово* О, *На Милутиново* Гр, *На Пекино* Гр, *На Пешкино* ДДр, *На Ђосино* Гр.

С адјективом је и микротопонимска синтагма *На Ђурско* О.

Предлог *над*: Номинативним јединицама с предлогом *над* реферише се на то да се нешто, мерено појмом с управним појмом синтагме, налази више тога појма (Стевановић, 1991, стр. 427), односно да је у питању утврђивање позиције објекта локализације на вертикалном плану у односу на оријентир (Јуришић, 2014, стр. 408). У грађи с истраживаног терена налази се само један микротопоним са поменути предлогом у свом саставу: *Над Мораву* Ду.⁹

Предлог *низ*: Предлошко-падежном конструкцијом која садржи предлог *низ* означено је кретање горње стране појма према доњој (Стевановић, 1991, стр. 404). Такав је усамљени пример *Низ Ребрину* ВК.

Предлог *од*: Како закључује Радмила Жутић, основна функција предлога *од* у конструкцији с општим падежом јесте „аблативна функција узимања, одвајања, удаљавања од неког места, предмета или појма уопште” (Жутић, 2006а; 2010, стр. 79). Аналитичка конструкција са предлогом *од* употребљава се у ситуацији када се исказује кретање које не почиње из унутрашњости локализатора нити са његове површине, већ из његове непосредне близине (Јуришић, 2014, стр. 418).

У материјалу којим располажемо за потребе овог истраживања присутан је назив *Од млаку* ДДр.¹⁰

Предлог *код*: У грађи су регистровани микротопоними са предлогом *код* код којих је значење места остварено предлошко-падежном везом између предлога и именице у општем падежу с инструменталном функцијом (Жутић, 2006б, стр. 138). Поменути предлог уноси значење места које се налази на супротној страни од онога што се одређује предлогом *над*, тј.

⁸ За овакве топониме (*На Бадино*, *На Јеврино*, *На Рајково*) Недељко Богдановић истиче да већину именица оријентира чине топоними посесивног типа, изведени од антропонима преко присвојних придева (Богдановић, 2005, стр. 108).

⁹ Значење овог микротопонима може се интерпретирати двојачко – као инструментално значење места, али и као оријентационо значење које треба да обележи место, налик предлогу *изнад* + *јенијиив* (Ракић-Милојковић, 1995, стр. 537, 548). У систему говора Параћинског Поморавља похрањени су примери са предлогом *над* у падежној вези чија је функција оријентациона одредба места са значењем ‘налазити се више од датог појма’ – „ливџу ймамо тѹ *наи* Сйсевац” (Милорадовић, 2003, стр. 233).

¹⁰ Конструкцијом коју чине предлог *од* и општи падеж означава се почетна тачка удаљавања у простору, али и у времену, сматра Недељко Богдановић (2020, стр. 237).

локалитет је смештен испод појма из управног дела двочлане номинационе јединице (Стевановић, 1991, стр. 476),¹¹ било да је то већ постојећи микро-топоним или апелатив.

У анализираном корпусу налазе се микротопоними: *Пода цркву* Ће, *Пог било* ГДр, *Пог ірѡђе* ГДр, *Пог језік* ВВ, *Пог лѣшје* Та, *Пог лѡје* ГБ, *Пог Осѡј Со*, *Пог ѡландишїе* ДДр, *Пог шкѡлу* ГБ, *Поѡ крајїшїе* ГБ, *Поѡ село* НС.

У последња два наведена примера са терена присутна је појава асимилације по звучности која се дешава у споју две речи, односно у сандхију (*наѡ село*, *іѡре наѡ ѡѡї* и сл.) (Марковић, 2000, стр. 94–95).

Предлог *їреко*: Како у говору јабланичког краја тако и у говору Заплања, конструкције са предлогом *їреко* и општим падежом често поседују месно значење оријентационог типа (Жугић, 2006а; 2010, стр. 90). Овим предлогом у конструкцији са општим падежом означава се усмерено кретање површином оријентира (Јуришић, 2014, стр. 422). Из грађе са терена експлицитно се указује на то да су помоћу падежне конструкције именовани путеви који воде од једног локалитета до другог, најчешће од једног села до другог, које је суседно (Савић, 2024, стр. 104).

Преко Гумнишїе Ја, *Преко Гусину дѡку* Ш, *Преко дѣл* Ја, *Преко Долину* Ш, *Преко Дренѡвик* Ш, *Преко Јадуче* Ја, *Преко Јѡвѡновицу* Гр, *Преко Млаку* Гр, *Преко Црвѣни меѡак* Ш, *Преко Шѡвѡрник* ГДу.

Предлог *срег*: Својом неочекиваном морфолошком формом истиче се назив *Срег села*, с обзиром на то да би очекивани облик био *Срег село*.¹² О овом феномену писала је у свом раду Јордана Марковић (1996–1997, стр. 72), дошавши до закључка како је очигледно настао од облика **sredsela* јер се њиме именује центар села. Такав типични генитив именице *село* очувао се окамењен у топонимији, иако се у говору више не среће облик поменутог падежа. „Овај се облик данас и не осећа као генитив, већ се ова синтагма понаша као једна реч и то као именица *pluralia tantum*” (Марковић, 1996–1997, стр. 72).

Предлог *у*: Примарно значење локатива с предлогом *у* је локационо. Локациона (инклузивна) индирективност најчешће се граматикализује предлозима *у* и *на*, затим предлогом *ѡо*, а најређе предлогом *врз*¹³ у аналитичким конструкцијама, сматра Марина Јуришић (2014, стр. 401). Помоћу

¹¹ „Као семантички испуњен елеменат, префикс *ѡог-* својеврстан је антоним префиксу *наг-* и показује изврстан творбено-семантички паралелизам с њим” (Радовић-Тешћ, 2002, стр. 86). Марина Јуришић (2014, стр. 408) наводи да се за утврђивање позиције објекта локализације на вертикалном плану у односу на оријентир употребљавају предлози *ѡог* и *више* у аналитичким конструкцијама.

¹² Уп. предлог *срег* који са ОП означава да се нешто налази у средини каквога простора, даље од почетка и краја каквог временског периода и сл. (Ђирић, 2018, стр. 984).

¹³ Предлогом *врз* лексикализује се значење *на*, *одозѡо*, *ѡѡврх*, *їреко*, *са іѡрње сїѡране* (Златковић, 2014, стр. 93; Стојановић, 2010, стр. 111; Ђирић, 2018, стр. 99).

предлога у остварује се интралокализација као врста просторног односа „који подразумева да је објекат локализације смештен у унутрашњост локализатора” (Јуришић, 2014, стр. 402).

Потврде са терена истраживане регије говоре у прилог наведеном: *У Ба̑ру Ја, У Ва̑гу Ш, У Глав̑ицу ГДу, У іла̑ву Ш, У Гу̑мниши̑е Ја, У де̑л Ча, У Дла̑іу њ̑іву Ш, У дла̑іу ВК, У Дрен̑овик Ш, У кла̑данац Ш, У Кол̑ник Ш, У к̑рс ГДу, Со, У Ло̑зја ГДу, У Љ̑убе Калава̑рге і̑мно ГХ, У Па̑ди̑ну В, У и̑оље ГДр, У Пр̑чино б̑раниши̑е ГХ, У ред̑ак ВК, У ре̑ку В, У Ру̑дину ГДу, У Ц̑ркву Ја.*

Предлог уз: Предлогом уз означен је супротан правац кретања, тачније кретање од доњег краја према горњем (Стевановић, 1991, стр. 404). Према речима Радмиле Жугић (2006б, стр. 139), двочланом конструкцијом уз + *о̑и̑и̑и и̑адеж* прецизиран је вид просторног односа новог објекта према већ постојећем.

Микротопонимима регистрованим на истраживаном подручју означавају се путеви који се пружају уз локалитете, било да су у питању већ постојећи топоними или апелативи, чији је назив садржан у управном делу падежне конструкције: *Уз Ре̑брину ВК, Ус к̑рс ГХ.*

Микротопоними са предлогом у свом саставу носе јасну локализацијску ознаку, па је потпуно очекивано да су најучесталији називи оне номинативне јединице код којих је просторни однос исказан предлогом у. У материјалу којим располажемо за потребе ове анализе таквих назива је 21. Микротопоними са предлогом *на* у свом линеарном поретку други су по учесталости у корпусу. Таквих назива је 18 и њима се прецизира локациона индирективност, тачније граматикализује се ареалокализација којом се сугерише на то да објекат локализације заузима површину локализатора (Јуришић, 2014, стр. 404). Јављају се и топонимске јединице у чијој се структури налази предлог *и̑ог*. Таквих назива на истраживаном географском простору је 11.

Сложенице од предлога и именице

Топоними о којима смо досад говорили најчешће се именују дескриптивно, синтагмом коју чине предлог и именица, најчешће географска апелативна именица. Дешава се да временом дође до срастања предлога и именице, те да се предлог претвори у префикс, сматра Недељко Богдановић (2005, стр. 107). Стога, микротопонимске јединице које су настале овим творбеним поступком представљају линеарни след префикса и апелативне именице.

Када говоримо о сложеницама с префиксима од предлога и именица, важно је истаћи да префикси у структури назива долазе на прво место и нису формално само творбени морфеми већ носе и значење које је садржано у предлогу, па се и одликују већом аутономношћу (Šimunović, 1972, стр. 255–256). На тај начин, они у микротопонимима одређују просторни однос новог локалитета који се именује и објекта према којем се именовање врши.

У микротопонимском систему истраживане регије регистрована су само три назива за која претпостављамо да су настала топонимизацијом, тачније срастањем предлога и именице,¹⁴ а то су микротопоними *Заноја*, *Зарай*¹⁵ и *Поийеч*. И код оваквих назива уочавамо везу између предлога и именице, а у поменутиим топонимима то су предлози *за* и *йог*.

Како истиче Милица Радовић-Тешић, „у српскохрватској топонимији у функцији правог творбеног форманта јављају се префикси: *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *йо-*, *йог-*, *йред-*, *йри-*, *уз-*” (Радовић-Тешић, 1987, стр. 621). Поменути префикси, који се називају и просторни или прави, првенствено означавају простор, а то значење уносе и у значење именица које формирају (Радовић-Тешић, 1987, стр. 621). Префикс *за-* као формант настао од предлога са значењем места није претежно продуктиван у творби именица, посебно када се говори о префиксалном начину творбе (Радовић-Тешић, 2002, стр. 62). Његова продуктивност видљива је само у топономастичком језичком слоју, па је ту реч, како сматра Милица Радовић-Тешић, „о топонимима простије творбене структуре у односу на топониме чвршће творбене структуре у комбинованом начину творбе” (2002, стр. 62–63). Материјал којим располажемо доноси само две потврде чисте префиксације, а то су микротопоними *Заноја* и *Зарай*¹⁶. Овај префикс упућује на то да се локалитет налази са стражње стране објекта који је означен у називу (Šimunović, 1972, стр. 258).

Када разматрамо о називу *Поийеч*, поменућемо да у структурно-граматичком погледу овај творбени тип карактерише веза префикса *йог-* и неокрњене именичке лексеме. О изразитијој продуктивности сведоче именице које значе земљиште, место, предео, који се налази у нижем положају од онога што значи именица у основи, а то су најчешће термини из микротопонимије (Радовић-Тешић, 1985, стр. 213; 2002, стр. 86, 89).

Закључак

Предмет овог истраживања били су релациони микротопоними забележени на територији географске регије под називом Запаље. Ова регија

¹⁴ За топониме попут *Засйруа*, *Зачардак*, *Нәдйәј* и сл. Мирјана Петровић-Савић (2016, стр. 221) истиче да су настали композицијом, тачније топонимизацијом предлога и именице и њиховог даљег поименичавања.

¹⁵ Микротопоним *Зарай* присутан је и у микротопонимском систему Сврљига. Недељко Богдановић овај фонетски лик објашњава тако што га доводи у везу са обликом *за-рий*, где долази до девокализације вокалног *р* (у условима када губи акценат који се помера на предлог, чиме је избегнут тежак склоп за изговор **зарй*) (Богдановић, 2005, стр. 107).

¹⁶ Милица Радовић-Тешић наводи неколико примера топонима који поткрепљују префиксални начин творбе типа *за-* + именица, између осталих и назив *Захри* (2002, стр. 63).

налази се у југоисточном делу Србије и омеђена је трима планинама и реком Јужном Моравом. У запањској котлини смештена су 34 села, чији је микротопонимски систем детаљно истражен, пописан и анализиран. У топономастичком систему овог подручја налази се знатан број релационих микротопонима, односно двочланих номинационих синтагми. Поменути називи одређују однос новонасталог топонима према оријенту који је у његовој непосредној близини. Релациони микротопоними просторног односа које смо забележили на подручју Запања разврстани су у две групе, и то на: а) предлошко-падежне конструкције поретка *йредлој* + *именица*; б) сложене од предлога и именице, којих је на истраживаном терену много мање.

Са становишта граматичке структуре, микротопоними о којима је у овом раду било речи углавном су бинарне синтагме од предлога на првом месту и именице (понекад и придева) на другом месту. Сваки од предлога који се везује за именицу у општем падежу чини синтагму месног значења која остварује своју функцију у зависности од тога са којим предлогом се спаја у линеарном поретку. Најфреквентнији називи у нашој грађи су оне номинационе јединице код којих је просторни однос исказан предлогом у и таквих назива је 21 (*У ілаву* Ш, *У Гумнишиїе* Ја, *У дѣл* Ча, *У длаїу* ВК, *У Дренѡвик* Ш и др.). Према бројности затим следе микротопоними са предлогом на (*На Дѣл* ГДу, *На Воїино* ВК и други називи) и *йод* (*Под лоїзе* ГБ, *Под Осѡј* Со и др.). Са по једном реализацијом на терену забележени су предлози *крај*, *над*, *низ*, *од* и *сред* (*Крај рид*, *Над Мораву*, *Низ Рѣбрину*, *Од млаку*, *Срѣд села*).

Осим предлошко-падежних синтагми, у нашу анализу уврштени су и микротопоними који су настали срастањем предлога и именице, односно срастањем именице и префикса који је настао од предлога. Префикси у структури оваквих назива долазе на прво место, те нису формално само творбени морфеми, већ носе и значење које је садржано у предлогу. У материјалу којим располажемо није забележен велики број поменутих топонима (*Заноїа*, *Зарай* и *Поїийеч*), али је њихово постојање веома значајно јер би се указало на тенденцију срастања предлога (префикса) и именице.

Називи које смо овом приликом анализирали представљају микротопонимски систем подручја Запања. Премда нису забележени у великом броју, њихово постојање указује на тежњу стварања нових назива онда када екстралингвистички фактори то изискују, где се, у току честог уситњавања поседа, неретко прибегава граматичким моделима који могу послужити приликом именовања. У том случају, од већ постојећег топонима, а чешће и од географског термина или неког другог апелатива, с једне стране, и предлога, с друге стране, настају нови називи, чиме се богати ономастикон једног географског и административног краја.

Литература

- Богдановић, Н. (2002). Предлошко-падежне синтагме у топонимији сврљишког краја. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XLV (1–2), 285–290.
- Богдановић, Н. (2005). Микротопонимија Сврлига. *Ономастолошки прилози*, XVIII, 39–180.
- Богдановић, Н. (2020). *Говор Алексиначкој Поморавља*. Алексинац: Центар за културу и уметност.
- Жугић, Р. (2006а). Генитивне предлошко-падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја. *Јужнословенски филолој*, LXII, 259–280.
- Жугић, Р. (2006б). Предлози у релационим микротопонимима јабланичког краја (граматички и ономастички аспект). *Годишњак за српски језик и књижевност*, VIII, 135–144.
- Жугић, Р. (2010). *Исказивање јенитивних значења у говору јабланичког краја (у светлу призренско-тимочких говора као целине)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Жугић, Р. (2014). *Микројойонимија Јабланице (семантичко-творбени аспекти)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Златковић, Д. (2014). *Речник ипиройског говора*. Београд: Службени гласник.
- Јуришић, М. (2014). Синтакса падежа Горње Пчиње. *Српски дијалектолошки зборник*, LXI, 367–534.
- Марковић, Ј. (1996–1997). Микротопонимија Великог Крчимира. *Зборник радова Филозофског факултета у Нишу, серија: Српски језик и књижевност*, 2–3, 59–74.
- Марковић, Ј. (2000). Микротопонимија Заплања. *Српски дијалектолошки зборник*, XLVII, 1–334.
- Милорадовић, С. (2003). *Упоредба падежних облика у говору Параћинској Поморавља*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Петровић-Савић, М. (2016). О творбеној структури топонима (на примерима из Рађевине). *Филолој*, VII, 218–226.
- Петровић-Савић, М. (2019). О релационим микротопонимима у Рађевини. *Наш језик*, I (2), 699–705.
- Радовић-Тешић, М. (1985). Именичка образовања с префиксима *над* и *под*. *Наш језик*, XXVI (4–5), 205–219.
- Радовић-Тешић, М. (1987). Именичка образовања с префиксима у српскохрватској топонимији. У: П. Ивић (ур.), *Зборник шесте југословенске ономастичке конференције* (стр. 621–626). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Радовић-Тешић, М. (2002). *Именице с префиксима у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ракић-Милојковић, С. (1995). Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне. *Српски дијалектолошки зборник*, XLI, 521–570.
- Савић, С. (2024). *Микројойонимија Зайлања – семантичко-творбени аспекти* (необјављена докторска дисертација). Филозофски факултет, Ниш.
- Симоновић, Д. (1982). *Зайлање*. Ниш–Београд: Градина – Народна књига – Етнографски институт САНУ.
- Стевановић, М. (1991). *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Научна књига.

- Стојановић, Р. (2010). Црнотравски речник. *Српски дијалектолошки зборник*, LVII, 1–1060.
- Трајковић, Т. (2011). Микротопонимија прешевског краја. *Ономастолошки иприлози*, XXI, 331–425.
- Ђирић, Љ. (2018). Речник говора Лужнице. *Српски дијалектолошки зборник*, LXV (2), 1–1166.
- Šimunović, P. (1972). *Toponimija otoka Brača*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Sandra G. SAVIĆ

SASA Institute for the Serbian Language
Belgrade (Serbia)

On a Type of Relational Microtoponyms in the Microtoponymy of Zaplanje

Summary

This paper examines a specific type of relational microtoponyms within the microtoponymic system of Zaplanje, a region in southeastern Serbia. The study focuses on names structured as a *preposition + noun* syntagm, as well as compounds formed by a preposition and a noun. Utilizing material collected for a doctoral dissertation, the paper highlights the richness and significance of relational toponyms, illustrating how they enrich the onomasticon of a specific geographical area.

The prepositions identified within the recorded naming units include: *kod*, *kraj*, *na*, *nad*, *niz*, *od*, *pod*, *preko*, *sred*, *u*, and *uz*. Each preposition combines with a noun in the general case to form a prepositional phrase of place functioning in the genitive, accusative, instrumental, or locative case. The most frequent names in the corpus are those expressing spatial relations via the preposition *u* (21 instances), followed by microtoponyms featuring *na* and *pod*. Alongside these prepositional-case syntagms, the analyzed material also comprises prepositional-noun compounds.

Keywords: Zaplanje; toponymy; relational microtoponyms; prepositional-case constructions; compounds.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).